

Inetta Nowosad (2008). *Autonomia szkoły publicznej w Niemczech. Poszukiwania – konteksty – uwarunkowania*. Zielona Góra: Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, ss. 527.

Książka wydana z dużą starannością jest nietypowa, ponieważ dotyczy przemian autonomii w szkole publicznej w Niemczech, tj. zagadnień z rzadka podejmowanych przez polskich pedagogów. O ile wiele wiemy na temat stanu i przemian polskiego systemu oświaty, o tyle niewiele jest polskich opracowań poświęconych problematyce szkoły w Niemczech. Ciekawość poznawcza oraz dociekliwość autorki spowodowały, że czytelnik dowiaduje się wiele o toczącym się w Niemczech dyskursie na temat autonomii szkoły, a w szczególności o tendencjach w zarządzaniu oświatą typowych dla państw wysoce rozwiniętych.

Ponad 500-stronicowe opracowanie ma prostą, klarowną strukturę, na którą składają się dwie części. Układ poszczególnych części i wchodzących w ich skład rozdziałów odzwierciedla podejście badawcze autorki, a w szczególności dwie perspektywy: wertykalną i horyzontalną. Pierwsza część książki obejmuje trzy rozdziały.

Rozdział pierwszy stanowi swoiste wprowadzenie w problematykę struktury i funkcjonowania szkolnictwa Niemiec. Zawiera opis głównych kierunków rozwoju szkolnictwa w aspekcie autonomii oraz przyczyny przyjmowanych rozwiązań na poziomie całego systemu, jak i szkoły. W rozdziale tym autorka odwołała się do znaczących wydarzeń w rozwoju teorii i praktyki pedagogicznej, ukazujących proces dojrzewania Niemiec do tego, by autonomia szkoły stała się faktem. W tej części opracowania przedstawione zostały także koncepcje wybitnych działaczy oświatowych, naukowców i polityków wpisujących się w historię i włączających w trwające wiele lat usiłowania zwiększenia demokratyzacji szkolnictwa niemieckiego.

Rozdział drugi ukazuje wieloaspektowość współczesnego dyskursu skoncentrowanego wokół problematyki autonomii szkoły. Czytelnik dowiaduje się wiele o dynamice owego dyskursu, jego treści i zasięgu. Pojęcie autonomii szkoły umiejscowione zostało w obszarze dyskursu polityczno-oświatowego i w kontekście toczących się sporów. Przedstawia proces odchodzenia od scentralizowanego, odgórnie zarządzanego systemu oświatowego i powstawania nowych interpretacji funkcji szkoły. W świetle zaprezentowanych w tej części opracowania treści jawi się wizja szkoły jako instytucji, którą cechuje różnorodność, rozwój i dbałość o jakość. Szkoła autonomiczna, tzn. silnie akcentująca swoją indywidualność pojmowana jako niepowtarzalność przypisana każdej placówce.

Rozdział trzeci przedstawia poglądy współczesnych naukowców niemieckich na autonomię szkoły. Opisuje program szkolny jako instrument rozwoju szkoły, jego cele i zadania, elementy składowe, problematykę ewaluacji szkoły, w tym kierunki ewaluacji w dyskursie oświatowym, istotę i zadania ewaluacji,

rodzaje ewaluacji, perspektywy ewaluacji w praktyce szkolnej. Ostatni punkt w tym rozdziale poświęcony jest problematyce standardów edukacyjnych w aspekcie efektywności kształcenia. Tu autorka omawia kwestię międzynarodowego kontekstu debaty nad standardami edukacyjnymi, przybliża kierunki prac nad planami nauczania i opisuje procedurę wdrożenia narodowych standardów kształcenia. W podrozdziale *Znaczenie standardów edukacyjnych* zostały scharakteryzowane trzy zasadnicze komponenty rozwoju standardów: celów oświatowych, modeli kompetencji oraz zadań i procedur sprawdzających efekty kształcenia. W tej części znajduje się także opis cech dobrze opracowanych standardów kształcenia, tj. fachowość, przedmiotowość, uwzględnienie kompetencji, które należy zdobyć do ściśle określonego etapu nauki, uniwersalność, zróżnicowanie, zrozumiałość, łatwość realizacji.

Treści poruszane w tym rozdziale charakteryzują wyłaniający się w Niemczech model nowego funkcjonowania szkoły. Szkoły autonomicznej, której istotą jest rozwój i rozważna troska o jakość pracy dydaktyczno-wychowawczej. W tej części pracy autorka wykazała się nie tylko doskonałą znajomością literatury przedmiotu, uwarunkowań historyczno-politycznych przemian autonomii w szkole niemieckiej, ale również kultury niemieckiej i języka niemieckiego, co niewątpliwie podnosi walory niniejszego opracowania. Prezentowane tu treści ilustrowane są licznymi, ale czytelnymi tabelami, schematami i wykresami, które niewątpliwie podnoszą jej wartość poznawczą.

W części drugiej opracowania autorka ukazuje wysiłki poszczególnych landów Niemiec i wielość przyjmowanych rozwiązań na rzecz urzeczywistnienia idei autonomii szkoły. Szczególny walor tej części książki leży w umiejętności prezentacji treści dotyczących zmian na rzecz autonomii szkoły w obszarze wszystkich szesnastu krajów związkowych Niemiec (Badenii-Wirtembergii, Bawarii, Berlina, Brandenburgii, Bremy, Dolnej Saksonii, Hamburga, Hesji, Meklemburgii, Nadrenii Północnej – Westfalii, Nadrenii – Palatynatu, Saary, Saksonii, Saksonii-Anhaltu, Szlezwika-Holsztyna, Turynii).

Autorka przyjęła jednakową strukturę prezentującą syntetycznie działania na rzecz autonomii we wszystkich kolejno omawianych krajach związkowych, opierając się na sześciu interesujących ją kwestiach: 1) rozwój debaty nad autonomią szkoły, 2) realizowane w latach 90. projekty badawcze lub eksperymenty wprowadzające do rzeczywistości oświatowej nowy model szkoły jako jednostki autonomicznej, 3) przedstawienie w prawie oświatowym obszarów autonomii szkoły jako wdrożonej innowacji (autonomia organizacyjna, pedagogiczna, personalna i finansowa), 4) wskazanie zadań nadzoru szkolnego i instytucji wspierających, które w obliczu zwiększonej autonomii szkoły powinny ulec zmianie, 5) aktualnie podejmowane działania wzmacniające autonomię szkoły (nowe projekty i eksperymenty oraz przyjęte w nich procedury ze szczególnym zwróceniem uwagi na tzw. modele interwencyjno-eksperymentalne – polegające na rozpoznawaniu problemów, proponowaniu rozwiązań i uczestniczeniu w ich rozwiązaniu), 6) dalsze plany i perspektywy, w tym polityczne artykulacje wiążące się z zagadnieniem autonomii szkoły. Jednolity w odniesieniu do wszystkich krajów związkowych podział prezentowanych zagadnień jest czytelny i stanowi dobrze przemyślaną całość.

Charakterystykę autonomii szkoły w poszczególnych landach poprzedza rzetelne wprowadzenie w poruszaną problematykę. Prezentacja każdego landu rozpoczyna się od nazwy landu (w języku polskim i niemieckim) i jego herbu. Autorce udało się ukazać jak bardzo zróżnicowane jest podejście w poszczególnych landach do koncepcji autonomii szkoły. Jej zdaniem „Toczącą się w Niemczech debatę zogniskowaną na autonomii

szkoły można określić jako kompleksową, heteronomiczną i heterogenną” (s. 486). Opisane zmiany w dążeniu do zwiększenia autonomii szkoły, a w szczególności ich zakres i treść dają obraz różnych dróg rozwoju szkolnictwa niemieckiego do 2005 roku. Opracowanie to uświadamia skalę trudności i ograniczeń, z którymi przyszło się zmagać realizatorom idei autonomii szkoły w drodze do polepszania jakości szkoły i osiągania sukcesu. Przyjmowane w Niemczech rozwiązania otwierają dyskusję na temat autonomii europejskiej szkoły. Jak zauważa autorka „Z uznaniem można śledzić podejmowane przez poszczególne kraje związkowe inicjatywy łączące działania polityków, naukowców, działaczy oświatowych, związków nauczycielskich skoncentrowanych na wspólnej im wartości, jaką jest edukacja” (s. 15).

Lektura książki prowokuje pytania o cel i motywy przyświecające autorce opracowania, w tekście brakuje ich precyzyjnego sformułowania. Pewne metodologiczne niedopracowanie dotyczy także braku wprowadzenia czytelnika w procedurę analizy tak bogatego materiału i oceny przyjętej strategii postępowania.

Niewątpliwie książka napisana jest z wielką pasją. Jej autorkę cechuje jasny i logiczny sposób formułowania myśli oraz doskonała orientacja w rozległej literaturze przedmiotu, jak i wielostronność analiz teoretycznych. Zaletą pracy jest bogactwo literatury, głównie niemieckiej, w postaci opracowań zwartych, artykułów, materiałów źródłowych, aktów prawnych i innych dokumentów oraz adresy stron internetowych dotyczących szkolnictwa niemieckiego, do których autorka sięgnęła.

Polecam tę książkę teoretykom, badaczom zajmującym się naukowo systemem szkolnictwa w Niemczech, dydaktykom a w szczególności wykładowcom pedagogiki porównawczej i wszystkim tym osobom, które poszukują sposobów optymalizacji systemu oświaty i wychowania w Polsce i chciałyby czerpać z doświadczeń innych krajów na tym polu. Z pewnością książka stanowi interesujący wkład w debatę o stanie oświaty w Europie.

Anetta Soroka-Fedorczuk